

TARA NIMĂNUI

ADRIANA BABEȚI

În lexicoanele militare există o sintagmă, "țara nimănu", care înseamnă cu totul altceva decât scriu dicționarele obișnuite. E o zonă neutră, dintre două fronturi de luptă, un spațiu neocupat de armate, și nu – cum s-ar putea crede în grabă – o țară fără stăpân. În vechile războaie, cele clasice, era un tărâm proteguit, unde se întâlneau soliile, se înmănu mesajele, se purtau negocierile, ca după aceea să înceapă adevărata înfruntare. Războaiele moderne au schimbat însă legea. Și atunci, deși numele i-a rămas până târziu același, "țara nimănu" n-a mai fost un loc sigur, ci, dimpotrivă, unul expus, vulnerabil. De ce m-am gândit la toate acestea după ce am terminat de citit ultima carte a lui Horia-Roman Patapievic? Pentru că *Despre idei & blocaje** spune multe despre bolile culturii române, le constată, le descrie și analizează, dar în același timp spune ceva esențial și despre cum s-ar putea duce în România o luptă adevărată de idei, care să anime, să scoată din inerție și impas, să regenereze o lume. Cartea o face însă discret, conținut, ca un pseudostrategikos subtil, pentru folosința celor ce mai cred în vechea "țară a nimănu".

Așa cum anunță subtitlul – *O modestă propunere de a regândi cultura română pornind de la ce îi lipsește, fără a renunța la ceea ce, în aparență, îi prisosește* – volumul își asumă din start, cu onestitate, acest statut paradoxal de spațiu calm, echilibrat, dar care își conține și un important potențial combativ. "O modestă propunere" sună ca un amortizor amplasat captativ la început, pentru a pregăti asaltul: "a regândi cultura română". Iar ceea ce urmează e un plan de împresurare a subiectului, la vedere: atac, retragere, învâluire. Așadar: culturii române îi lipsește ceva și, în același timp, îi prisosește, dar numai aparent. Abia la sfârșitul cărții se va vedea limpede la ce ducă contra-atacul desfășurat pe aproape 250 de pagini cu o strategie perfectă. Să spun de pe acum ce cred: la o victorie de proporții.

Cu aceeași franchețe de cavalier care joacă "expus", cu armele la vedere, Horia-Roman Patapievic își avertizează cititorul asupra alcătuirii acestui volum. Textul-pivot e un articol din 1996 dedicat celor 80 de ani ai lui Mihai Șora și concentrat asupra deficiențelor de receptare a filosofiei sale în cultura noastră. Întrebarea pusă atunci nu e câtuși de puțin retorică: de ce, având filozofii, nu avem și o istorie a filozofiei românești? Cauzele acestei stări de fapt decurg unele din altele: "hegemonia culturii generale" la noi împiedică apariția unei pieți autentice a ideilor de specialitate; absența acestui tip de piață blochează simultan alte două posibile deschideri: una care ar identifica (și susține), spune autorul, gândirea originală și cealaltă, care ar formula un bine comun. "Unde nu există o piață a ideilor, nu putem vorbi nici de o realitate comună" (p. 9). Tot atunci, în 1996, el avansa următoarea concluzie: "numeroasele metehne ale 'românilor', mereu denunțate, niciodată înțelese, sunt consecințe neașteptate ale curențelor rezultate din absența unui 'dialog generalizat al ideilor' (p. 10). Așadar, o chestiune aparent de strictă specialitate (de ce nu avem o istorie a filosofiei române?) devine hârtia de turnesol, revelatorul unei stări de fapt mult mai complexe și mai grave

nu doar a culturii române, ci a societății noastre în genere.

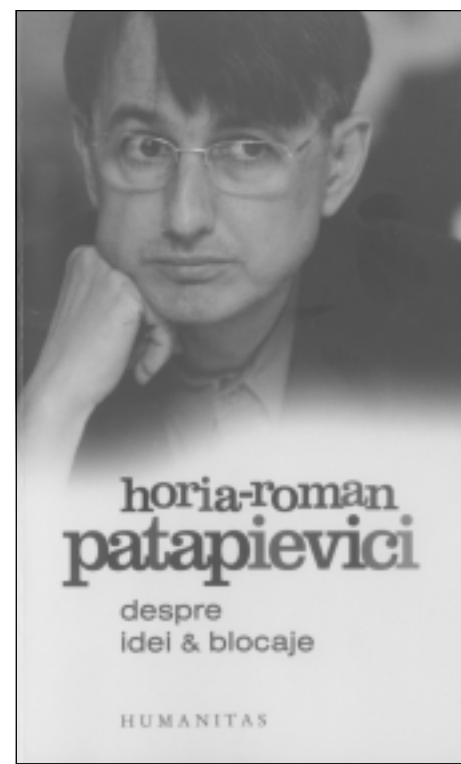
Ce s-a întâmplat însă timp de 11 ani de când au fost formulate ideile de mai sus? Nimic. Au făcut ele obiectul unei dezbateri autentice (specializate sau publice)? Nu. Au condus la elaborarea unei strategii culturale și educaționale pe termen lung pentru România? Nu. Au determinat răspunsuri concrete? Nu (poate cu excepția apariției unei reviste, *Idei în dialog*, ceea ce nu schimbă radical fondul problemei). Nu a urmat nimic. Astfel încât, atunci când în 2007 o discuție a autorului cu Gabriel Liiceanu și Andrei Pleșu repune pe tapet aceeași slabă receptare a venerabilului filosof Mihai Șora și, implicit, a aceleiași disfuncții din cultura noastră, H.-R. Patapievic decide să revină asupra temei. Teza articolului din 1996 rămâne în picioare, dar textul propriu-zis e rescris integral, cu un sistem de argumentare mult extins în afara disciplinei filosofice și cu o armătură sporită de câteva texte convergente, redactate în aceeași perioadă. Astfel că, în ansamblu, construcția capătă, în cele nouă capitole și opt anexe ale sale, anvergură și prestanță.

Între *Situația de fapt* (cap. II) și *Un model al culturii bine rânduite* (cap. IX), se deschid în carte peste 150 de pagini de argumentare strălucită, de raționament condus impecabil. E drumul parcurs de la o realitate dezamăgitoare, foarte "joasă", la un proiect avântat cu forța utopiei. Iată cum ar arăta prin ochii unui călător ideal peisajul cultural românesc: "aici ideile nu se dezbate, argumentele nu sunt ascultate, obiectiile sunt trecute cu vederea, teoriile sunt luate în balon, iar sunetul calm al discuției se aude numai când autorii au murit, iar când numele lor a primit confirmarea canonică a Occidentului" (p.12). Și, ceva mai încolo, în chip de concluzie, imaginea "maionezei naționale, care nu se leagă": "La noi, în spațiul public, specializările nu comunică, oamenii dintr-o disciplină refuză să discute, grupările intelectuale se detestă, personalitățile se suspectează, premiile sunt gândite ca premii-contra (nu ca premii-pentru). Lumea culturală e sfâșiată între provincii istorice, cartele de generație, partizani de ideologie, partizani de chiverniseală, țuțeri de inimă, neo-oportuniști și paleo-oportuniști. Lichelismul de afirmare se luptă pe viață și pe moarte cu oportunistul de lichidare și ambele se aliază împotriva noului care nu are girul coteriilor acceptate [...]. Iar peste tot acest peisaj de ruptură și strânsură tronează urias, anacronic și imbecil, statul: adăugând tuturor acestor clivaje mișcătoare opoziția dintre cultura oficială, care are atributul de națională și restul culturii, căreia i se refuză, alături de subvenții, dreptul la orice statut istoric" (p. 97).

Aceasta e poate cea mai virulentă și exasperată pagină a cărții. În rest, întreaga descriere a patologiei culturii noastre are un timbru surdinizat, neinflamat, de o luciditate amară, încărcată de pesimism și scepticism. Cu o singură excepție: atunci când propune României – ca pe o utopie, îmi vine să spun – modelul culturii bine rânduite, modelul roții. "În termenii modelului spațial al roții, o cultură bine rânduită trebuie să aibă și căpătâna, și spițe, și obezi. În căpătâna se află întrebările care

ne privesc pe toți. Prin spițe se individualizează întrebările care deschid formele specializate de cultură. Acestea se realizează integral în obezile care bordează circumferințele roții, pe conturul căreia va aluneca de acum, lin, vehiculul umanității" (p. 136). Tonul capătă atunci un patetism nobil, plin de energie și speranță. Deși, doar câteva rânduri mai încolo, cu aceeași luciditate cumpănită, H.-R. Patapievic ne atrage atenția asupra beneficiilor, dar mai ales asupra riscurilor legate de locul culturii generale într-o civilizație care se vrea armonică. Soluția? Echilibrul: "O cultură bine rânduită este o cultură în care raportul dintre cultura generală și formele specializate de cultură este unul de adecvare reciprocă și de sprijinire mutuală" (p.140). Raportată la acest proiect, cultura noastră, construită (ca majoritatea culturilor occidentale), pe modelul scării, adică unul ierarhic, se află în blocaj, departe de perfecțiune. "Ne-ar trebui un loc geometric, comun între culturile de specialitate care se afirmă azi cu vigoare în România, capabil să readucă în cultura publică ceea ce pentru corpul politic este binele comun: realitatea unei culturi comune, la care să putem participa toți – fără inhibiții, fără concesi, fără discriminări; cu afirmarea standardelor de civilitate, bun-simț, inteligență critică și obiectivitate" (p.141). Și, într-o alternanță a tonului, din nou patetic, în formulări memorabile, pe care eu le-aș transforma în afișe și le-aș lipi pe ziduri: "Cultura nu e obligatorie. Dar fără ea nu poți arăta nici ce ești, nici dacă ești, nici cum ești. [...] Cultura nu este totul. Dar face ca totul să fie cu putință" (pp. 151-152).

Dacă am trăi într-o țară normală, în următoarele luni această carte ar trebui să devină prilej pentru o dublă dezbatere: una de specialitate, în forme adecvate, și alta publică, pe canalele media și nu numai. Probabil că experții diferitelor domenii vor avea de spus câteva. Poate vor formula obiecții, întrebări, poate vor avansa răspunsuri. Istoricii, de pildă, vor putea spune că nimic nou sub soare în cazul României, așa cum apare ea constituită cultural, pentru că un studiu comparat cu situația din țările Europei Centrale și de Sud-Est ar dezvolta lucruri demne de luat în seamă. Ar fi multe de învățat din ceea ce le e comun, dar și diferite acestor țări mici, cu istorii fracturate, amputate, trăite spasmodic, cu frontierele mereu deplasate, cu un scepticism teribil în fața tăvălugului marilor imperii. Toate au găsit, începând din veacul Luminilor, o soluție salvatoare (între altele): acel *ethos al învățării*, acel cult al culturii scrise, ca element de stabilitate și continuitate, ca marcă de prestigiu și demnitate, așa cum îl definea Virgil Nemoianu într-un excelent studiu. Un spațiu de securizare pe care următoarele secole (cu tot cu deceniile de comunism) n-au reușit să-l destrame. Nu poate fi însă trecut cu vederea și ce anume a diferențiat România de toate aceste țări în secolul XX, mai ales sub aspectul legăturilor sociale, al emancipării individuale pe fondul unei solidarități civice. Cauzele sunt numeroase și adânci. Unele pot avea atingere directă chiar cu subiectul cărții lui H.-R. Patapievic, mai ales atunci când e vorba de o tradiție

HORIA-ROMAN PATAPIEVICI

Despre idei & blocaje

București, Editura Humanitas, 246 p.

a prezenței intelectualului (umanist sau nu) în spațiul public. Poate că la capătul unei asemenea comparații își va găsi o explicație și rolul supravalorizat și supraîncărcat al scriitorului în aceste societăți, inclusiv în cea românească.

La rândul lor, literații se vor simți, pe de-o parte, flatați ("Dacă vrei viață, trebuie să te adresezi revistelor de cultură. Ai zice că în România singurii oameni care știu să trăiască intelectual cu pasiune sunt literații, oamenii de cultură generală"); pe de alta, vor avea la ce reflecta circumspect ("Formată ca o cultură de literatori, cultura generală [din România în secolul al XIX-lea, n.n.] avea limitele de orizont ale statuiilor clasice: frumusețea le întrecea adeseori inteligența [...]. Din motive care nu pot fi enumerate aici, cultura română a rămas o cultură generală, o cultură de literați, animată de o sensibilitate de literatori. S-a specializat, așa-zicând, în cultură generală") (p. 96).

Oricâte întrebări, nedumeriri, reticențe, contestări ar putea stârni, ideile scoase la atac în cartea lui H.-R. Patapievic trebuie să deblocheze o stare de fapt, pe care cartea o semnalează ca viciu de fond al culturii noastre: absența dialogului, persistența aceluși *non sequitur* care însoțește ca un blestem apariția unor idei novatoare. Cel mai mare eșec al acestui proiect oferit nouă cu atâta acuratețe și onestitate ar fi ca el să nu fie urmat de nimic. Dacă ar fi să ne supunem logicii autorului de pe parcursul întregii argumentații, s-ar prea putea să se întâmple așa. Iar cartea să-și conțină implicit și destinul. Totuși, nu cred. Sunt sigură că *Idei & blocaje* va naște un schimb adevărat de idei, fie și polemice și că va provoca dezbateri mult așteptate, tocmai pentru că o parte decisivă a sistemului vieții noastre publice – învățământul – e în cea mai acută criză din ultima sută de ani. Dacă nu se va întâmpla astfel, măcar o parte din vină va fi și a noastră: pentru că n-am avut știința de a folosi ceea ce ni se oferea ca strategie de urmat pas cu pas; pentru că ne-a lipsit abilitatea de a o transforma într-o tactică; pentru că ne-au părăsit curajul și forța de a porni o bătălie. Orice s-ar întâmpla, cartea aceasta nu trebuie să aibă destinul minunatei fortărețe din *Deșertul tătarilor*, care se stinge încet, înghițită de timp, așteptând s-o asedieze cineva.